

Сопілко І. М.

ЗАКОНОДАВЧІ ТА СУДОВІ АСПЕКТИ ВІДШКОДУВАННЯ ШКОДИ, ЗАВДАНОЇ ВІЙСЬКОВОЮ АГРЕСІЄЮ В УКРАЇНІ

У статті здійснено комплексний аналіз законодавчих, нормативних та судових аспектів відшкодування шкоди, завданої масовою військовою агресією російської федерації в Україні, з урахуванням як національних, так і міжнародних механізмів. Розглянуто конституційні засади відшкодування шкоди та захисту прав громадян (ст. 3, 8, 55, 56 Конституції України), положення Цивільного кодексу України № 435-IV (ст. 1166–1177), а також спеціальні закони: Закон України «Про забезпечення прав і свобод громадян та правовий режим на тимчасово окупованій території України» № 1207-VII та проект Закону № 7538 «Про відшкодування шкоди, завданої під час збройної агресії рф». Проаналізовано низку підзаконних актів, зокрема Постанову КМУ від 20.03.2022 р. № 326, Постанову КМУ від 26.03.2022 р. № 380, Постанову Правління Національного банку України від 24.02.2022 р. № 18, Постанову КМУ від 30.05.2023 р. № 600, що регулюють питання державної допомоги та компенсації збитків, завданих агресією рф.

Окрему увагу приділено судовій практиці, зокрема Постанові Верховного Суду від 14.04.2022 р. у справі № 308/9708/19 (провадження № 61-18782св21), а також рішенням Конституційного Суду України (Рішення по справі № 1-рп/2011 та Рішення по справі № 4-р(П)/2023) і Європейського суду з прав людини (Велика палата (Grand Chamber), 09.07.2025 р., справа «Україна та Нідерланди проти росії»). Розглянуто практичні кейси українських державних компаній, таких як Нафтогаз України та Укрзалізниця, щодо претензій проти рф та механізмів відшкодування шкоди.

Визначено ключові проблеми національного правового поля: відсутність єдиного закону про репарації, неоднаковість судової практики, юрисдикційна невизначеність, труднощі у доказуванні шкоди та складності виконання судових рішень. Показано, що впровадження спеціального законодавства, створення державного компенсаційного фонду із міжнародною участю, уніфікація судової практики та активна міжнародна співпраця (ЄС, Рада Європи, Світовий банк) здатні забезпечити ефективне відшкодування шкоди, відновлення соціальної справедливості та правопорядку в Україні.

Ключові слова: відшкодування шкоди, військова агресія, держава-агресор, репарації, компенсації, реституція, судова практика, міжнародне право, Україна.

Постановка проблеми. Проблема відшкодування шкоди, завданої масовою військовою агресією російської федерації проти України, є надзвичайно актуальною в умовах повномасштабного вторгнення з 24.02.2022 р. Традиційні внутрішньодержавні механізми компенсації та відновлення прав громадян виявилися недостатніми для ефективного вирішення таких масштабних наслідків агресії, а наявність фрагментарного законодавства і неоднакової судової практики створює додаткові правові та організаційні бар'єри. У цьому контексті виникає необхідність комплексного аналізу національних і міжнародних механізмів відшкодування шкоди, формування спеціального законодавства, координації між державними органами та активного використання міжнародних судових і компенсаційних інструментів для забезпечення відновлення справедливості, захисту прав громадян та відшкодування завданих збитків.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Окрему увагу в області опрацювання феномену законодавчо-судових аспектів відшкодування шкоди приділено співвідношенню конституційних, цивільно-правових, підзаконних і міжнародно-правових механізмів, а також практиці застосування цих інструментів у національних і міжнародних судових інстанціях. Значний внесок у дослідження теоретичних і практичних аспектів правового забезпечення відшкодування шкоди, завданої військовою агресією, зроблено в працях українських і зарубіжних учених, зокрема С. Шрамко, Р. Годжсон, О. Валендюк, Д. Моффет, О. Гавриленко, М. Вейд, Е. Грамацький, П. Роув та ін.

Мета та завдання дослідження. Здійснити комплексний аналіз законодавчих і судових механізмів відшкодування шкоди, завданої військовою агресією російської федерації в Україні, з метою визначення їх ефективності та практичних перспектив застосування.

Виклад основного матеріалу дослідження. Сучасна українська правова система перебуває в унікальній та історично визначальній ситуації, коли завдання відшкодування шкоди, завданої військовою агресією, постає не лише як теоретична можливість, а як невідкладна правова та соціальна необхідність. Масштаби збитків, спричинених повномасштабним вторгненням російської федерації від 24.02.2022 р., роблять питання створення ефективного механізму компенсації та відновлення прав постраждалих громадян і юридичних осіб не просто актуальним, а критично важливим для стабілізації соціально-економічного та правового порядку в державі. При цьому, Україна перебуває у стані одночасного поєднання викликів, що характерні для постконфліктного регулювання, і нормотворчої діяльності в умовах триваючої війни, що обумовлює необхідність підвищеної нормативної гнучкості та швидкої адаптації законодавства до нових реалій.

Також, на відміну від більшості історичних прецедентів, коли репараційні механізми створювалися після завершення конфлікту, Україна змушена розгортати правові інструменти у режимі правового режиму воєнного стану (Указ Президента України від 24.02.2022 р. № 64/2022), що створює специфічні ризики для забезпечення верховенства права та міжнародної легітимності.

Наразі українська правова практика демонструє значні наявні трансформаційні виклики. По-перше, йдеться про відсутність спеціального закону про репарації створює розмиті рамки для регулювання права на компенсацію. По-друге, наявна неоднаковість судових підходів та практик у визначенні обсягів відшкодування і способів реалізації таких рішень. По-третє, існує проблема юрисдикційного імунітету російської федерації та відсутність ефективного механізму виконання судових рішень ставлять під сумнів реальну здатність національної системи забезпечувати відшкодування. Сукупно, це свідчить про те, що українська система відшкодування шкоди перебуває на стадії активного формування, балансуючи між законодавчими ініціативами та судовою практикою, яка фактично задає орієнтири правозастосування та створює прецедентну базу.

Законодавчий базис України, одночасно, створює передумови для механізму відшкодування, проте його ефективність залежить від інтеграції з міжнародними стандартами. Конституція України закладає фундаментальні гарантії: ст. 3 встановлює, що «людина, її життя та здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю», ст. 8 декларує виконання міжнародних договорів як складову національного права, а ст. 55 гарантує право на судовий захист. У ст. 56, у свою чергу, встановлюється право на відшкодування шкоди, завданої неправомірними діями державних органів або посадових осіб [1]. Це означає, що право на компенсацію шкоди, зокрема внаслідок воєнної агресії, має конституційне підґрунтя, що забезпечує його юридичну значущість. Конституційний Суд України у своїх рішеннях (№ 1-рп/2011 та № 4-р(П)/2023) підкреслював, що деліктні претензії проти держави не можуть бути позбавлені юрисдикційної доступності, а право на компенсацію у випадках воєнних дій або тимчасової окупації зберігає конституційне значення [9].

В свою чергу, Цивільний кодекс України № 435-IV деталізує загальні засади деліктної відповідальності, включно зі шкодою, завданою неправомірними діями (ст. 1166), та регулює механізм компенсації у разі правопорушення (ст. 1173, 1174, 1177) [12]. Незважаючи на те, що ці норми не спеціалізовані для агресії військового характеру, вони створюють юридичну рамку для потенційних позовів проти держави-агресора. Окрім цього, спеціальний Закон України «Про забезпечення прав і свобод громадян та правовий режим на тимчасово окупованій території України» № 1207-VII визначає особливості захисту прав громадян на окупованих територіях, передбачаючи можливість застосування реституційних і компенсаційних заходів. Так, ч. 9 ст. 5 Закону покладає відповідальність на рф як порушника міжнародного права, а ч. 1 ст. 1 нормативного акту закріплює принцип, що тимчасово окуповані території залишаються невід'ємною частиною України [3].

В умовах повномасштабної агресії рф проти України вітчизняним законодавцем розроблено проект Закону № 7538 «Про відшкодування шкоди, завданої під час збройної агресії рф», який

передбачає комплексний механізм репарацій із створенням державного фонду компенсації, міжнародного співробітництва та спеціальної юрисдикції. Аналіз концепції законопроекту свідчить про прагнення інтегрувати міжнародно-правові принципи відповідальності держави за акт агресії у внутрішню систему права. Цей законопроект потенційно може стати базисом для систематизації як матеріальних, так і нематеріальних вимог, включно з моральними та соціальними аспектами компенсації [8].

На рівні підзаконних актів, урядові постанови (КМУ № 326, № 380, № 600, постанова НБУ № 18) [4, 5, 6, 7] створюють правовий «інструментарій швидкого реагування» для фіксації збитків та визначення механізмів компенсації фізичним і юридичним особам. Однак, вони потребують синхронізації з міжнародними стандартами. Важливим кроком стало підписання Україною Угоди з Радою Європи про участь у Реєстрі збитків, завданих агресією, що дозволяє міжнародний моніторинг та адміністрування процесу компенсацій. Паралельно, міждержавні провадження в ЄСПЛ (*Ukraine and the Netherlands v. Russia* [10] та інші справи) створюють зовнішнє правове підґрунтя для національної системи відшкодування шкоди.

На додаток, судова практика демонструє поступове подолання державного імунітету рф у справах про відшкодування шкоди. Постанова Верховного Суду від 14.04.2022 р. у справі № 308/9708/19 встановила, що протиправні дії рф не можуть кваліфікуватись як реалізація суверенного права, і застосування державного імунітету обмежене [2]. Водночас, кількість рішень щодо визнання рф державою-агресором на національному рівні залишається обмеженою, що свідчить про десистематизованість судової практики.

Міжнародні приклади репараційної практики, такі як Компенсаційна комісія ООН після агресії Іраку проти Кувейту (1991 р.) та Міжнародний трибунал з колишньої Югославії, демонструють, що відшкодування шкоди має багаторівневу природу – від матеріальної компенсації до відновлення справедливості та довіри. В Україні відсутність уніфікованого методологічного стандарту оцінки збитків і механізму примусового виконання рішень створює суттєві бар'єри для реалізації права на компенсацію, що підтверджує С. Шрамко у праці «Правові механізми відшкодування шкоди жертвам воєнного конфлікту в Україні» (2024 р.) [11].

Практика українських державних компаній, зокрема НАК Нафтогаз України та Укрзалізниці, демонструє спроби використовувати міжнародні юрисдикції для стягнення шкоди, що свідчить про прагнення виходити за межі локального права, однак ефективне застосування цих механізмів потребує інтегрованого підходу на національному та міжнародному рівнях [13, 14].

Висновки. Загалом, аналіз нормативної бази та судової практики дає підстави для таких умовиводів: 1) національне законодавство має фрагментарний характер і потребує створення спеціального закону про репарації, компенсації та реституції; 2) судова практика демонструє поступове подолання імунітету рф, але залишається неоднорідною щодо оцінки збитків та виконання рішень; 3) відсутність уніфікованих методологій та міжнародної інтеграції створює цивілізаційний розрив між правом на компенсацію та реальною можливістю його реалізації; 4) необхідно створити державний компенсаційний фонд із міжнародною участю та уніфікувати судову практику через Великий Палату Верховного Суду; 5) інтеграція з міжнародними механізмами, такими як ЄСПЛ, Рада Європи та Світовий банк, є ключовим елементом формування ефективної системи відшкодування.

Використана література:

1. Конституція України : Закон України від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення: 11.04.2026).
2. Постанова Верховного Суду від 14.04.2022 р. у справі № 308/9708/19 (провадження № 61-18782св21). URL: <https://iplex.com.ua/doc.php?regnum=104086064&%3Bred=100003eeb1679d17f8> (дата звернення: 11.04.2026).
3. Про забезпечення прав і свобод громадян та правовий режим на тимчасово окупованій території України : Закон України від 15.04.2014 р. № 1207-VII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1207-18#Text> (дата звернення: 11.04.2026).

4. Про затвердження Порядку визначення шкоди та збитків, завданих Україні внаслідок збройної агресії російської федерації : постанова Кабінету Міністрів України від 20.03.2022р.№326. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/326-2022-%D0%BF#Text>(датазвернення: 11.04.2026).
5. Про затвердження Порядку надання компенсації за знищені об'єкти нерухомого майна : постанова Кабінету Міністрів України від 30.05.2023 р. № 600. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/600-2023-%D0%BF#Text> (дата звернення: 11.04.2026).
6. Про збір, обробку та облік інформації про пошкоджене та знищене нерухоме майно внаслідок бойових дій, терористичних актів, диверсій, спричинених збройною агресією російської федерації проти України : постанова Кабінету Міністрів України від 26.03.2022 р. № 380. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/380-2022-%D0%BF#Text> (дата звернення: 11.04.2026).
7. Про роботу банківської системи в період запровадження воєнного стану : постанова Правління Національного банку України від 24.02.2022 р. № 18. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0018500-22#Text> (дата звернення: 11.04.2026).
8. Проект Закону про відшкодування шкоди, завданої потерпілому внаслідок збройної агресії російської федерації від 17.05.2022 р. № 7385. URL: <https://itd.rada.gov.ua/billinfo/Bills/Card/39602> (дата звернення: 11.04.2026).
9. Рішення Конституційного Суду України у справі № 1-рп/2011 від 26.01.2011 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v001p710-11#Text> (дата звернення: 11.04.2026).
10. Цивільний кодекс України : Закон України від 16.01.2003 р. № 435-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text> (дата звернення: 11.04.2026).
11. Шрамко С. Правові механізми відшкодування шкоди жертвам воєнного конфлікту в Україні. Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право. 2024. № 84, ч. 4. С. 371–376.
12. European Court of Human Rights. Grand Chamber judgment Ukraine and the Netherlands v. Russia – The Court holds Russia accountable for widespread and flagrant abuses of human rights arising from the conflict in Ukraine since 2014 : press release. Strasbourg, 09 July 2025. 1 p.
13. Hodgson R. French court green lights Ukrainian gas firm's compensation claim against Russia. Euronews. 17.04.2025. URL: <https://www.euronews.com/my-europe/2025/04/17/french-court-green-lights-ukrainian-gas-firms-compensation-claim-against-russia> (дата звернення: 11.04.2026).
14. Ukrzaliznytsia's rail procurement and Russian oligarch Usmanov – NV investigation. The New Voice of Ukraine. 28.11.2023. URL: <https://english.nv.ua/business/ukrzaliznytsia-s-rail-procurement-and-russian-oligarch-usmanov-nv-investigation-50372103.html> (дата звернення: 11.04.2026).

References:

1. Konstytutsiia Ukrainy : Zakon Ukrainy vid 28.06.1996 r. № 254k/96-VR [Constitution of Ukraine : Law of Ukraine dated June 28, 1996 No. 254k/96-VR]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text> (accessed: 11.04.2026) [in Ukrainian].
2. Postanova Verkhovnoho Sudu vid 14.04.2022 r. u spravi № 308/9708/19 (provadzhennia № 61-18782sv21) [Resolution of the Supreme Court dated April 14, 2022 in case No. 308/9708/19]. URL: <https://iplex.com.ua/doc.php?regnum=104086064&%3Bred=100003eeb1679d17f8> (accessed: 11.04.2026) [in Ukrainian].
3. Pro zabezpechennia prav i svobod hromadian ta pravovyi rezhym na tymchasovo okupovanii terytorii Ukrainy : Zakon Ukrainy vid 15.04.2014 r. № 1207-VII [On ensuring the rights and freedoms of citizens and the legal regime in the temporarily occupied territory of Ukraine : Law of Ukraine dated April 15, 2014 No. 1207-VII]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1207-18#Text> (accessed: 11.04.2026) [in Ukrainian].
4. Pro zatverdzhennia Poriadku vyznachennia shkody ta zbytkiv, zavdanykh Ukraini vnaslidok zbroinoi ahresii rosiiskoi federatsii : postanova Kabinetu Ministriv Ukrainy vid 20.03.2022 r. № 326 [On approval of the Procedure for determining damage and losses caused to Ukraine as a result of the armed aggression of the Russian Federation : Resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine dated March 20, 2022 No. 326]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/326-2022-%D0%BF#Text> (accessed: 11.04.2026) [in Ukrainian].
5. Pro zatverdzhennia Poriadku nadannia kompensatsii za znyshcheni obiekty nerukhomoho maina : postanova Kabinetu Ministriv Ukrainy vid 30.05.2023 r. № 600 [On approval of the Procedure for granting compensation for destroyed real estate objects : Resolution of the Cabinet of Ministers

- of Ukraine dated May 30, 2023 No. 600]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/600-2023-%D0%BF#Text> (accessed: 11.04.2026) [in Ukrainian].
6. Pro zbir, obrobku ta oblik informatsii pro poshkodzhene ta znyshchene nerukhome maino vnaslidok boiovykh dii, terorystychnykh aktiv, dyversii, sprychynenykh zbroinoiu ahresiieiu rosiiskoi federatsii proty Ukrainy : postanova Kabinetu Ministriv Ukrainy vid 26.03.2022 r. № 380 [On collection, processing and accounting of information on damaged and destroyed real estate as a result of hostilities, terrorist acts and sabotage caused by the armed aggression of the Russian Federation against Ukraine : Resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine dated March 26, 2022 No. 380]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/380-2022-%D0%BF#Text> (accessed: 11.04.2026) [in Ukrainian].
 7. Pro robotu bankivskoi systemy v period zaprovadzhennia voiennoho stanu : postanova Pravlinnia Natsionalnoho banku Ukrainy vid 24.02.2022 r. № 18 [On operation of the banking system during martial law : Resolution of the Board of the National Bank of Ukraine dated February 24, 2022 No. 18]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0018500-22#Text> (accessed: 11.04.2026) [in Ukrainian].
 8. Proiekt Zakonu pro vidshkoduvannia shkody, zavdanoi poterpilomu vnaslidok zbroinoi ahresii rosiiskoi federatsii vid 17.05.2022 r. № 7385 [Draft Law on compensation for damage caused to a victim as a result of the armed aggression of the Russian Federation dated May 17, 2022 No. 7385]. URL: <https://itd.rada.gov.ua/billinfo/Bills/Card/39602> (accessed: 11.04.2026) [in Ukrainian].
 9. Rishennia Konstytutsiinoho Sudu Ukrainy u spravi № 1-rp/2011 vid 26.01.2011 r. [Decision of the Constitutional Court of Ukraine in case No. 1-rp/2011 dated January 26, 2011]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v001p710-11#Text> (accessed: 11.04.2026) [in Ukrainian].
 10. Tsyvilnyi kodeks Ukrainy : Zakon Ukrainy vid 16.01.2003 r. № 435-IV [Civil Code of Ukraine : Law of Ukraine dated January 16, 2003 No. 435-IV]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text> (accessed: 11.04.2026) [in Ukrainian].
 11. Shramko S. (2024) Pravovi mekhanizmy vidshkoduvannia shkody zhertvam voiennoho konfliktu v Ukraini [Legal mechanisms for compensation for damage to victims of armed conflict in Ukraine]. Naukovyi visnyk Uzhhorodskoho natsionalnoho universytetu. Seriia: Pravo, № 84, ch. 4, pp. 371–376 [in Ukrainian].
 12. European Court of Human Rights. (2025) Grand Chamber judgment Ukraine and the Netherlands v. Russia – The Court holds Russia accountable for widespread and flagrant abuses of human rights arising from the conflict in Ukraine since 2014 : press release. Strasbourg. 1 p.
 13. Hodgson R. (2025) French court green lights Ukrainian gas firm's compensation claim against Russia. Euronews. URL: <https://www.euronews.com/my-europe/2025/04/17/french-court-green-lights-ukrainian-gas-firms-compensation-claim-against-russia> (accessed: 11.04.2026).
 14. Ukrzaliznytsia's rail procurement and Russian oligarch Usmanov – NV investigation (2023). The New Voice of Ukraine. URL: <https://english.nv.ua/business/ukrzaliznytsia-s-rail-procurement-and-russian-oligarch-usmanov-nv-investigation-50372103.html> (accessed: 11.04.2026).

Sopilko I. M. Legislative and judicial aspects of compensation for damage caused by military aggression in Ukraine

The article provides a comprehensive analysis of the legislative, regulatory, and judicial aspects of compensation for damage caused by the large-scale military aggression of the Russian Federation against Ukraine, taking into account both national and international mechanisms. The constitutional foundations of compensation for damages and protection of citizens' rights are examined (Articles 3, 8, 55, and 56 of the Constitution of Ukraine), along with the provisions of the Civil Code of Ukraine No. 435-IV (Articles 1166–1177), as well as special legislation, including the Law of Ukraine "On Ensuring the Rights and Freedoms of Citizens and the Legal Regime in the Temporarily Occupied Territory of Ukraine" No. 1207-VII and Draft Law No. 7538 "On Compensation for Damage Caused During the Armed Aggression of the Russian Federation." The study also analyzes a number of subordinate legislative acts, in particular Resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine No. 326 of 20 March 2022, Resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine No. 380 of 26 March 2022, Resolution of the Board of the National Bank of Ukraine No. 18 of 24 February 2022, and Resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine No. 600 of 30 May 2023, which regulate issues of state aid and compensation for losses caused by the aggression of the Russian Federation.

Particular attention is paid to judicial practice, including the Resolution of the Supreme Court of 14 April 2022 in case No. 308/9708/19 (proceeding No. 61-18782c621), as well as decisions of the Constitutional Court of Ukraine (Decision in case No. 1-pn/2011 and Decision in case No. 4-p(II)/2023) and the European

Court of Human Rights (Grand Chamber judgment of 9 July 2025 in the case “Ukraine and the Netherlands v. Russia”). Practical cases involving Ukrainian state-owned companies, such as Naftogaz of Ukraine and Ukrzaliznytsia, concerning claims against the Russian Federation and mechanisms for compensation for damages are also examined.

The key problems of the national legal framework are identified, including the absence of a unified law on reparations, inconsistencies in judicial practice, jurisdictional uncertainty, difficulties in proving damages, and challenges in enforcing court decisions. It is demonstrated that the adoption of special legislation, the establishment of a state compensation fund with international participation, the unification of judicial practice, and active international cooperation (the EU, the Council of Europe, and the World Bank) can ensure effective compensation for damages, restoration of social justice, and the rule of law in Ukraine.

Key words: *compensation for damages, military aggression, aggressor state, reparations, compensation, restitution, judicial practice, international law, Ukraine.*

Дата першого надходження статті до видання: 28.01.2026

Дата прийняття статті до друку після рецензування: 27.02.2026

Дата публікації (оприлюднення) статті: 29.05.2026